

تابعیت در قانون مدنی ایران

یکی از خدمات بزرگ رضا شاه بزرگ که درباره اهمیت آن کمتر گفتگو می شود تصویب قانون مدنی ایران و همچنین قوانین جزا ، آیین دادرسی مدنی، آیین دادرسی کیفری و قانون تجارت و ... می باشد. رضا شاه تصمیم داشت کاپیتولاسیون را که با باور ناسیونالیستی و ایران دوستی اش درنبرد بود و از آن رنج میبرد هرچه زودتر لغو کند ولی بدون داشتن قانون مدنی مدون این کنش ناسیونالیستی امکان پذیر نبود، زیرا کشورهای دیگر نمی توانستند تنهابر پایه قانون شریعت که آن هم بر حسب نظر هر مجتهدی دگر گونی پذیر بود متکی باشند. ازاین رو رضا شاه به شادروان علی اکبر داور وزیر دادگستری زمان (وزیر عدلیه) دستور میدهد هرچه زودتر این قانون تهیه شود. داور بانگرش به گفتگوهای نمایندگان مجلس ششم انجمن ۹ نفره را بر میگزیند تا قانون مدنی را بر پایه فقه امامیه و کد ناپلئون و قوانین مدنی عثمانی و مصر بنویسند.

جلد اول قانون مدنی که شامل ۹۵۵ ماده بود بر اساس ماده واحده ای در تاریخ هیجدهم اردیبهشت سال ۱۳۰۷ خورشیدی به تصویب مجلس رسید. روز بعد رضا شاه لغو کاپیتولاسیون رابه آگاهی کشورهای اروپایی رساند . چشمگیر ترین بخشهای جلد اول اموال، مالکیت، عقود و قراردادهای ، احوال شخصیه (تولد، ازدواج ، طلاق و فوت) ، وصیت، ارث، وقف، وکالت..... و مانند آنها هستند.

چون این قانون باشتاب نوشته شد پاره ای از نکات بسیار مهم از جمله «تابعیت، اقامتگاه، ادله اثبات دعوی و تکالیف زوجین و حقوق خانواده و ...» به جلد دوم و سوم واگذار شد. انجمن ۷ نفره ۳ باگزینش داوراز بهمن ۱۳۱۳ تا آبان ۱۳۱۴ باز هم برپایه فقه امامیه اما بانگرش به قوانین سویس ۳۸۰ ماده به قانون مدنی افزود.

درسال ۱۳۳۸ قانون مسئولیت مدنی ودر سال ۱۳۵۲ قانون حمایت از خانواده، قانون مدنی ایران را به روز در آورد.

پس از شورش ۵۷ برپایه اصل ۴ قانون اساسی رژیم «اشغالگر و غاصب» این دو قانون و چندین ماده از قانون مدنی کنار گذاشته شدند.

دستورات قانونی تابعیت در ایران

گویا اخیراً در نشستهای کلاب هاس که پاره ای از دوستان شرکت می کنند برای کمرنگ کردن بهره وری کنشهای مبارزاتی برون مرز، کسانی نظر داده اند که ایرانیان مبارزی که در برون مرز سکونت دارند و تابعیت کشور دیگری را پذیرفته اند پس از بازگشت به ایران، ایرانی نیستند و نمی توانند حتی پس از براندازی رژیم به کارهای دولتی و اجرایی گمارده شوند

چون تنی چند از دوستان مبارز در این باره، نگرش من را جويا شده اند این رو لازم دیدم موارد حقوقی تابعیت را از دیدگاه خودم به آگاهی دوستان برسانم.

پرسش کنندگان می توانند مواد قانونی تابعیت در قانون مدنی ایران به ویژه مواد ۹۷۶ تا ۹۹۱ را که در دسترس همگان است بخوانند.

پیش از بازبینی این مواد باید یادآوری کنم که برای تابعیت دو پایه در حقوق بین الملل وجود دارد یکی «اصل خون» و دیگری «اصل خاک»

بر اساس اصل خون تابعیت از راه خویشاوندی به فرزند منتقل می گردد یعنی فرزند یک ایرانی در هر گوشه دنیا زاده شود تابعیت پدر را به صورت خود به خود داراست. در اصل خاک محل زایش نوزاد پایه تابعیت است. به عنوان مثال در کشور آمریکا که تابعیت بر پایه اصل خاک پذیرفته شده، هر کودکی که در آمریکا زاده شود تبعه آمریکا خواهد بود. بیشتر کشورها هر دو اصل خون و خاک را پذیرفته اند. بنابراین در آمریکا علاوه بر اساس خاک، کسانی که از پدر و مادر آمریکایی در خارج از کشور زاده شوند آمریکایی محسوب می شود

اکنون کشورهای انگلیس، سوئد، اتریش و ایران از اصل خون پیروی می کنند. البته کشور انگلستان پیش از این از اصل خاک پیروی می کرد، چند سالی است که وارد اصل خون شده است.

استرالیا، کانادا، برزیل، نیوزلند و آمریکا از جمله کشورهایی هستند که بیشتر از اصل خاک پیروی می کنند.

پرسش بنیادی این است که آیا ایرانیانی که تابعیت کشور دیگری را پذیرفته اند خود به خود تابعیت ایرانی آنها لغو شده یا خیر؟ پاسخ کوتاه اینست که قانون مدنی ایران آشکارا اجازه نمیدهد که تابعیت ایرانی هر ایرانی پس گرفته شود.

ماده ۹۸۹ قانون مدنی ایران میگوید:

«ماده ۹۸۹- هر تبعه ایرانی که بدون رعایت مقررات قانونی بعد از تاریخ ۱۲۸۰ شمسی تابعیت

خارجی تحصیل کرده باشد تبعیت خارجی او کان لم یکن بوده و تبعه ایران شناخته می شود»

از این رو تابعیت دوم ایرانیان مبارز در خارج از کشور از دیدگاه قانون مدنی ایران پذیرفته نیست

بر پایه ماده ۹۷۶- اشخاص ذیل تبعه ایران محسوب میشوند :

۱- کلیه ساکنین ایران بااستثنای اشخاصی که تبعیت خارجی آنها مسلم باشد. تبعیت خارجی کسانی مسلم است که مدارک تابعیت آنها مورد اعتراض دولت ایران نباشد. (اصل خاک)

۲- کسانی که پدر آنها ایرانی است اعم از اینکه در ایران یا در خارج متولد شده باشند. (اصل خون)

۳- کسانی که در ایران متولد شده و پدر و مادر آنان غیر معلوم باشند. (اصل خاک)

۴- کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آنها در ایران متولد شده بوجود آمده اند.

۵- کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارج است بوجود آمده و بلافاصله پس از رسیدن به سن هیجده سال تمام لااقل یکسال دیگر در ایران اقامت کرده باشند والا قبول شدن آنها به تابعیت ایران بر طبق مقرراتی خواهد بود که مطابق قانون برای تحصیل تابعیت ایران مقرر است .

۶- هر زن تبعه خارجی که شوهر ایرانی اختیار کند.

۷- هر تبعه خارجی که تابعیت ایران را تحصیل کرده باشد.

تبصره- اطفال متولد از نمایندگان سیاسی و قنسولی خارجه مشمول فقره ۴ و ۵ نخواهند بود

با نگرش به این دوماهه، پذیرش تابعیت دوم (تابعیت مضاعف) ارسوی ایرانیان ساکن برون مرز یا درون مرز به تنهایی بگونه خودکار تابعیت ایرانی آنها را از بین نمیبرد مگر اینکه هر ایرانی دارای تابعیت دوگانه براساس ماده ۹۸۸ درخواست کند تابعیت ایرانی خود را ترک کند.

این ماده چنین میگوید: اتباع ایران نمیتوانند تبعیت خود را ترك کنند مگر بشرايط ذیل:
۱- به سن ۲۵ سال تمام رسیده باشند.

۲- هیئت وزراء خروج از تابعیت آنان را اجازه دهد.

۳- قبلاً تعهد نمایند که در ظرف یکسال از تاریخ ترك تابعیت حقوق خود را بر اموال غیر منقول که در ایران دارا می باشند و یا ممکن است بالوراثه دارا شوند ولو قوانین ایران اجازه تملك آنها به اتباع خارجه بدهد بنحوی از انحاء باتباع ایرانی منتقل کنند زوجه و اطفال کسی که بر طبق این ماده ترك تابعیت مینمایند اعم از اینکه اطفال مزبور صغیر یا کبیر باشند از تبعیت ایرانی خارج نمیگردند مگر اینکه اجازه هیئت وزرا شامل آنها هم باشد.
۴- خدمت تحت السلاح خود را انجام داده باشند.

تبصره الف - کسانی که بر طبق این ماده مبادرت بتقاضای ترك تابعیت ایران و قبول تابعیت خارجی مینمایند علاوه بر اجرای مقرراتی که ضمن بند (۳) از این ماده در باره آنان مقرر است باید ظرف مدت سه ماه از تاریخ صدور سند ترك تابعیت از ایران خارج شوند چنانچه ظرف مدت مزبور خارج نشوند مقامات صالحه امر به اخراج آنها و فروش اموالشان صادر خواهند نمود و تمدید مهلت مقرر فوق حداکثر تا یکسال موکول به موافقت وزارت امور خارجه میباشد.

برپایه این ماده ترك تابعیت هر ایرانی باید بدرخواست خودش باشد و این درخواست به تصویب هیئت وزیران برسد.

از این رو پاسخ به پرسش یاد شده روشن است:

هر ایرانی که تابعیت کشور بیگانه را بدست آورد جزو اتباع ایرانی است مگر خودش

بخواهد ترك تابعیت کند

رژیم اشغالگر کنونی میتواند برخلاف قانون مدنی کنونی، قانونی به تصویب برساند که تمام ایرانیانی که تابعیت دوگانه دارند تابعیت ایرانی خود را از تاریخ پذیرش تابعیت دوم از دست میدهند. بانگرش به سپهر سیاسی ایران که برپایه روشنگریهای سیاسی خود شان بیش از ۷۵ تن از سران رژیم دارای تابعیت دوگانه هستند از جمله رئیس جمهور سابق کلید داروخانواده دالتون

ایرانی (مافیای انگلیسی لاریجانی) پیشنهاد چنین لایحه ای به گفته وادبیات تازی خودشان «تعلیق به محال» است.

اسداله نصر اصفهانی

^۱ علی اکبر داور فرزند کربلایی علیجان خلوت خازن، خزانه دار قاجار، نام خانوادگی خود را به داور تغییر داد. وی پایان نامه دکتری خود را در سوئیس در باره «سقط جنین از نظر پزشکی قانونی» نوشت. داور در وزارت فواید عامه و تجارت باورمند به تجارت آزاد و متمرکز دولتی بود ولی رضا شاه بزرگ در برابر به اقتصاد حمایتی و غیر متمرکز در بخش خصوصی باور داشت. داور پس از آنکه اجازه داد برای دریافت فرآورده های صنعتی در پایاپایی تجاری مقداری گندم به آلمان صادر گردد و پی آمد آن کمبود نان و گندم در سیستان بود به سختی رضا شاه بزرگ را خشمگین کرد و با همه خدمات ارزنده و بنیان گذاری دادکستری نوین و گنجینه های قانونی ستایش انگیز که از خود بجای گذاشت و با همه مهر گسترده ای که رضا شاه به این انسان شریف و درستکار و پرکار داشت مورد بی مهری قرار گرفت رضا شاه که به بزرگی ایران میاندیشید نه به بزرگی افراد و در اندک زمانی توانست ایران را نیم سده به پیش ببرد و رمز پیروزیش **مدیریت اشتباه ناپذیر** بود با شتاب و بی هیچ گذشتی داور را از وزارت برکنار و خانه نشین کرد. پس از اندک زمانی داور دست به خودکشی زد.

^۲ انجمن برگزیده داور برای نوشتن جلد نخست قانون مدنی ۹ نفر بودند که ۸ تن آنها از مجتهدین دستار بسر (معمم) که برفقه امامیه چیرگی داشتند گزیده شده بودند به نامهای سید محمد فاطمی قمی (سرنشین انجمن)، سید نصراله تقوی، شیخ محمد علی کاشانی، میرزا محمد ایروانی، شیخ علی بابا فیروزکوهی، محسن صدر (صدر الاشراف)، سیدکاسم عصار. تنها هموند بی دستار (عمامه) به سر انجمن مصطفی عدل بود.

^۳ هموندان این انجمن ۷ نفره به سر پرستی سید نصراله تقوی عبارت بودند از دستار بسران شیخ محمد بروجردی، شیخ اسداله ممقانی، سید محمدرضا افجه ای، محسن صدر (صدر الاشراف) و جواد عامری. تنها هموند بی دستار بسر دکتر احمد متین دفتری از فرنگ برگشته و از نخست وزیران پسین رضا شاه بود.